

НАЈЗАСТАПЕНИ ЦВЕТНО-ДЕКОРАТИВНИ ГРМУШКИ ВО СКОПСКИТЕ ПАРКОВИ

Јасминка РИЗОВСКА-АТАНАСОВСКА

Универзитет Св. Кирил и Методиј, Шумарски факултет, Скопје

ИЗВОД

Ризовска-Атанасовска Ј. (2008): Најзастапени цветно-декоративни грмушки во скопските паркови. Зборник на трудови од III Конгрес на еколозите на Македонија со меѓународно учество, 06-09.10.2007, Струга. Посебни изданија на Македонското еколошко друштво, Кн. 8, Скопје.

Присуството на цветно-декоративните грмушки, покрај останатите растителни видови, е многу важно во оформувањето на парковските површини. Тие го привлекуваат вниманието со големината, бојата, формата и градбата на цветот односно соцветијата или пак со нивната миризба. За разлика од дрвјата тие полесно се размножуваат и одгледуваат, а живеат доста долго, 20 до 50 години.

Разликуваме ниски грмушки со висина до 1 м., средно високи до 2,5 м. и високи грмушки до 5 м. и повеќе.

Во парковите во Скопје, покрај автохтоните, се среќаваат и голем број интродуцирани видови грмушки, со потекло од Источна Азија и Северна Америка, како и хибриди и форми добиени во Европа. Од нив околу 25 видови припаѓаат на цветно-декоративните грмушки кои се добро прилагодени на овие климатски услови и особено на условите во градска средина. Во овој труд се обработени цветно-декоративните грмушки кои се најмногу застапени во парковите во Скопје.

Клучни зборови: цветно-декоративни грмушки, парковски површини, цвет, соцветие, интродуцирани

ABSTRACT

Rizovska Atanasovska J. (2008): The most present blossom-decorative shrubs in the parks of Skopje. Proceedings of the III Congress of Ecologists of the Republic of Macedonia with International Participation, 06-09.10.2007, Struga. Special issues of Macedonian Ecological Society, Vol. 8, Skopje.

The blossom-decorative shrubs among the other species are very important in creating a park. They are taking our attention with the majority, color, form or structure of their blossom and are much more easier to rise and grow them up than the trees. They also live long, 20-50 years.

There are small shrubs, 1m., medium 2,5 m. and the ones that reaches 5 or more meters height.

In spite of domestic, autochthon species, there are many introduced shrubs in the parks of Skopje including the ones from East Asia, North America and many hybrids and forms from Europe. About 25 of them are blossom-decorative that are adapted on this climate conditions considering there air pollution too. This work deals with the blossom-decorative shrubs that are most present in the parks of Skopje.

Key words: blossom-decorative shrubs, park, blossom, introduced

Вовед

Покрај останатите видови, цветно-декоративните грмушки имаат големо значење при уредувањето на зелените и другите парковски површини бидејќи го привлекуваат вниманието на себе со големината, бојата, формата и градбата на цветот односно соцветијата. За разлика од дрвни-

те видови, тие полесно се размножуваат и одгледуваат, а живеат доста долго (од 20-50 год.). Меѓу нив има такви чии цветови се појавуваат уште во зимски услови додека снегот сеуште се наоѓа на почвата (*Chimonanthus sp.*), такви чии што цветови се појавуваат пред пролистувањето (*Forsythia sp.*, *Kerria sp.*), но и такви каде што покрај цветот се декоративни и листовите (*Berberis thunbergii f.*

atropurpureum Chenault), плодовите односно целокупниот хабитус.

Во оваа група би можеле да ги ставиме и ползавите растенија кои се употребуваат во вертикалното озеленување каде служат за декорација и маскирање на некои не толку атрактивни делови од паркот. Многу почесто се среќаваат во индивидуалното зеленило како декорација во градините или пак на терасите и фасадите. Меѓу нив има такви со помали димензии и особено декоративен цвет (*Clematis x jackmanii*, *Clematis "Nelly Moser"*), но и дрвенести, со поголеми димензии (*Campsis radicans*, *Wisteria sinensis*).

Иако нашето поднебје располага со многу декоративни видови, сепак во парковите и другите зелени површини во Скопје се среќаваат и многу интродуцирани видови. Меѓу нив има цветно-декоративни грмушки кои како и останатите се со различно потекло, но најмногубројни се оние од Источна Азија и Северна Америка, а се среќаваат и голем број хибриди и форми добиени во Европа. Ваквите видови се внесени во еден подолг период и од нив има примероци кои сосема добро се развиваат во овие услови. Нивната особена декоративност е главниот предуслов тие да бидат почесто застапени на зелените површини, на повеќе локалитети, во различни композициски облици. Од нив околу 25 припаѓаат на декоративните грмушки кои се цел на ова проучување, а кои се прилагодени на постојните климатски услови и во исто време отпорни на условите во градска средина.

Материјал и метод на работа

Со истражувањата беа опфатени зелените површини во градот и во нив цветно-декоративните грмушки. Теренскиот дел опфаќаше детерминирање на овие видови, утврдување на честината на среќавање на зелените површини во градот, вклучувајќи ги тука сите јавни зелени површини, како паркови, скверови, блоковско зеленило, зеленило на училишта, градинки, пред јавни објекти, во уличното, индустриското како и индивидуалното зеленило.

Присуството на цветно-декоративните видови на зелените површини значи дека тие успешно се развиваат во услови на градска средина, каде повеќе или помалку се изложени на различни видови загадување. Нивната виталност може да се утврди преку оценување на надворешниот изглед, што подразбира состојба и изглед на хабитусот, состојба и боја на листовите, плодносење и обнова во услови на нивното месторастење. Со проучувањата се покажа присуството на видовите во повеќе типови насади, а во нив во различни композициски облици т.е. како солитери, групи и масиви, како и тоа каде и

како понатаму можат да се применат на зелените површини во градот. Резултатите од работата на терен, вклучувајќи ја тука обработката на податоците, се основа за добивање одредени заклучоци кои понатаму ќе бидат презентирани.

Резултати и дискусија

Една од првите цветно-декоративни грмушки која го привлекува вниманието на зелените површини е ***Forsythia suspensa* (Thunb.)**. Таа цвета на пролет во зависност од временските услови, март-април, пред пролистувањето. Нејзините жолти цветови поединечно или во групи 2-3 заедно, целосно ги покриваат избојците. Од видовите кои рано на пролет процветуваат тука е и ***Spiraea x vanhouttei* (Briot.) Zabl.** чии мали бели цветови распоредени долж избојците многу ефектно делуваат на зелените површини. Најчесто распоредена во групи, но и како жива ограда може да се сретне во парковите, пред административни згради, во блоковското зеленило и на други зелени површини. Поретко се среќава ***Spiraea japonica* L.** чии црвени цветови се собрани во чадорести соцветија.

Меѓу рано пролетните цветно-декоративни видови свое значајно место има ***Chimonanthus praecox* (L.) Link.** Неговите светло-жолти мирзиви цветови се јавуваат на голите без лисја гранчиња уште во зимски амбиент кога претставуваат единствена декорација околната средина. Овој карактеристичен вид во зеленилото може да се сади во групи, но и како солитер. Многу е ефектен.

Од видовите кои често се среќаваат на зелените површини ќе го издвоиме ***Berberis vulgaris* var. *atropurpureum* Bgl.** чии златно-жолти цветови собрани во гроздести соцветија излегуваат од пазувите на црвените листови. Оваа грмушка, како и ***Berberis thunbergii* f. *atropurpureum* Chenault**, е многу отпорна на аерозагадување, па поради тоа е често користена во озеленувањето на булеварите, јавното градско зеленило како и во зеленилото на индустриските комплекси. Нејзината декоративност е потенцирана и со црвената боја на листовите на есен. Се сади како солитер, во мали групи, но и како жива ограда.

***Mahonia aquifolium* (Pursh.) Nutt.** е вид кај кој темнозелените зимзелени листови ја потенцираат жолтата боја на неговите цветови. Поради неговата отпорност на аерозагадување е многу често употребуван во градското зеленило, а особено е ефектен во комбинација со поголеми групи од грмушки кога ги обиколува во вид на непрекинат обрач. Се сади во групи и како солитер.

За разлика од претходните видови чии што цветови беа со жолта боја, цветовите на

Chaenomeles japonica (Thunb.) Lindl. се со темно розева боја и се во контраст со „лакираните“ крупни листови. Од повеќето форми би ја издвоиле *C. j. f. candida* која има бела боја на цветовите. Се сади како солитер или во групи.

Цветовите на *Cotoneaster lucida* Schl. се со бела боја распоредени во штитести соцветија кои во време на цветање наполно ја прекриваат целата грмушка. Дополнителна декоративност на есен се црните плодови. Може да се сретне во групи и како солитер.

Еден од честите видови кој се среќава во зеленилото покрај булеварите е *Viburnum lantana* L. Тој е отпорен на аерозагадување, а во исто време е и декоративен. Белите цветови собрани во чадорести соцветија постепено се отвараат и тоа прво периферните а потоа и средишните, и на тој начин се задржуваат долго, околу еден месец, на самото растение а аналогно на тоа е и зрењето на плодовите.

Во втората половина на месец мај цвета *Philadelphus coronarius* L. Тоа е вид кој е извонредно декоративен, со крупни бели мирисливи цветови собрани по 5-7 во група. Цвета во текот на три недели. Може често да се сретне во јавното градско зеленило, почнувајќи од булеварите, блоквското зеленило, преку индустриското до останатите типови на зеленило вклучувајќи го тука и индивидуалното и тоа во мали групи и самостојно како солитер. Во исто време кога и овој цвета и видот *Deutzia scabra* Thunb. И овој како и претходниот цвета со бели цветови собрани во метличести соцветија кои кога се во полн цвет целосно ги прекриваат листовите на оваа широко разгранетата грмушка. Особено ефектна е *Deutzia scabra f. plena (maxim)* C.K. Schneid. Овој обилен со цветови вид е застапен во сите типови на јавното зеленило. Се сади како солитер или во мали групи.

Цветовите на *Weigela floribunda* (S.et Z.) C. Koch. се со темно розева боја и форма на инка. Оваа особено декоративна грмушка многу често се среќава во парковите, скверовите, блоквското и другото јавно зеленило во градот. Се сади како солитер или во мали групи.

Hibiscus syriacus L. на зелените површини е застапен со голем број форми. Најчеста е онаа со розева боја на цветовите, но понекаде во зеленилото на градот и во приватни градини можат да се сретнат и примероци со бела и жолта боја на цветовите. Многу често го има во разните типови градско зеленило како вид кој е поставен самостојно, како солитер, во групи, но и како жива ограда (индивидуално зеленило).

Темно црвената боја на цветовите наспроти темнозелените листови го прават *Calycanthus floridus* L. особено декоративен и поради тоа чест вид на зелените површини во сите типови на зе-

ленило. Поединечните цветови кои се јавуваат во мај-јуни се наоѓаат во пазувите на мирисливите листови на растението кое најчесто на парковските површини се среќава во групи, но и како солитер.

Декоративноста на *Buddleia davidii* Franch. е во долгите класовидни соцветија со виолетова боја, кои се развиваат од средината на летото до есен. Таа е честа во парковите и во другите типови градско зеленило. Понекаде во индивидуалното зеленило може да се сретне *Buddleia davidii var. magnifica* Wils. со многу крупни розеви соцветија од кои можат да се прават цветни букети. Се сади како солитер или во групи.

Syringa x chinensis Willd. Овој чест вид во домашните градини најмногу се одгледува поради декоративните и мирисливи цветови со розева боја собрани во соцветија од кои во пролетните месеци се шири пријатен мирис. Се сади како солитер.

Златно жолтите цветови на *Kerria japonica* DS. кои се појавуваат во април ги прекриваат зелените гранки уште пред тие да пролистаат. Во многу јаки зими може да измрзне, но повторно се обновува. Се сади како солитер или во мали групи. Доколку се најде до некоја потпора, се вика околу неа.

На зелените површини во вертикално-то озеленување се употребуваат неколку видови ползави грмушки кои се одликуваат со особено декоративни карактеристики. Меѓу нив е *Campsis radicans* (L.) Seem. со крупни трубести црвени цветови со кадифен сјај кои процветуваат во втората половина на јуни. Тие претставуваат контраст на темно зелените перести листови и го прават интересно за озеленување на порти, огради, сидови, фасади, столбови или пак тераси. За разлика од претходниот вид *Wisteria chinensis* (Sims.) Sweet. има сино-виолетови гроздовидни соцветија и парно перести листови. Како и претходниот и овој вид се наоѓа во вертикално-то озеленување на градот. Од ползавите грмушки кои покрај бојата и интересната градба на цветот имаат и карактеристичен мирис е *Lonicera japonica* Thunb. var. *chinensis* (Wats.) Bak. или кај народот позната како анамска рака. Нејзините жолти цветови шират многу јак, опоен мирис. Но еден од најинтересните видови во вертикалното озеленување е *Clematis x jackmanii* The Moore. со карактеристични крупни виолетови цветови, кои можат многу почесто да се сретнат на тераси, столбови, фасади, огради или прозорци во домашните градини. Нешто поретко се среќава *Clematis "Nelly Moser"* кој пак се одликува со извонредна декоративност на розевите цветови.

Родот *Rosa* L. во Скопје е многу богато застапен со сорти и форми кои меѓу себе се разликуваат по бојата, големината и формата на цве-

товите. Видовите од род ги има во некои типови градско зеленилото, но особено често се одгледуваат во домашните градини, но и во разделното зеленило на булеварите. Секако дека овде не може да стане збор за пошироко проучување на розите, бидејќи според обемот на проблематиката тие ќе бараат повеќе простор и време.

Големите производители на рози од Германија, Англија, Франција, Данска, САД, работат на создавањето нови сорти и форми на рози и во своите трговски каталози ги именуваат со комерцијални имиња и синоними. Меѓутоа во овој случај розите ќе ги класифицираме по градински групи (класи). Најшироко се распространети сортите од групата **Rosa hybrida Tea** или чајно хибридни рози. Денес тие завземаат водечко место во декоративните насади и оранжериските култури. Чајно-хибридните рози располагаат со големо богатство на бои и форми на цветовите кои можат да бидат распоредени по 1 или 2-3 заедно на еден изданок. Висината им е 60-80 cm, поретко до 120 cm. На некои места покрај ивици на патеки или во разделното зеленило покрај булеварите, се сади **Rosa floribunda**, на кои главна одлика им се многуте цветови на еден изданок, додека карактеристика на **Rosa Polyantha** се многу цветови на мали но танки изданци.

Заклучок

Врз основа на претходното може да се заклучи дека цветно-декоративните грмушки имаат широка примена во озеленувањето во Скопје. Комбинирани според времето на цветање и бојата на цветовите т.е. соцветијата тие даваат колоритност, динамика и посебен ефект на зелените површини. Во зависност од потребите, но и спецификите на самиот вид се садат во различни категории зеленило, почнувајќи од јавното градско зеленило, парковите, скверовите, индустриското и индивидуалното зеленило. Според нивните карактеристики тие можат да се употребат:

- За декорација на малите паркови, во блоковското, индустриското, партерното, ивичното како и зеленилото пред јавни административни згради се користат: *Forsythia sp.*, *Phyladelphus sp.*, *Buddleia sp.*, *Deutzia sp.*, *Spiraea sp.*, *Berberis sp.*

- За слободни живи огради: *Forsythia sp.*, *Spiraea sp.*
- За декорација на метални огради: *Campsis sp.*, *Wisteria sp.*, *Clematis sp.*, *Rosa sp.* од групата *Climber (Large-flowered climber)*.
- На тревници во близина на сообраќајници: *Viburnum sp.*, *Machonia sp.*, *Weigela sp.*, *Hibiscus sp.*, *Calycanthus sp.*, *Chaenomeles sp.*, *Cotoneaster sp.*
- Во домашни градини *Syringa sp.*, *Clematis sp.*, *Rosa sp.*, *Phyladelphus sp.*, *Clematis sp.*, *Campsis sp.* и др.
- Видовите како *Syringa sp.*, *Lonicera sp.* чии што цветови имаат јак мирис, не треба да се комбинираат заедно.

Литература

- Андоноски, А. (1986): Анализа на отпорноста на шумските видови дрвја и грмушки во однос на ниските температури зимата 1984/85 г. Шумарски преглед. 7-12. Скопје.
- Андоновски, В. (1995): Адаптивна способност на некои од интродуираните шумски дрвја во Република Македонија. Магистерски труд. Скопје.
- Вукичевиќ, Е. (1974): Декоративна дендрологија. Београд.
- Поповски, П. (1989): Паркови со заштита на човековата средина. Скопје.
- Ризовска Атанасовска, Ј. (1996): Застапеност на алохтоната декоративна дендрофлора во Скопје и поблиската околина. Магистерски труд. Скопје.
- Ризовска Атанасовска, Ј. (1999): Алохтоната декоративна дендрофлора во урбаните средини од различни климатско-вегетациски подрачја во Република Македонија. Докторска дисертација. Скопје.
- Цеков, С. (1988): Дендрологија. Скопје.
- Цеков, С. (1954): Скопските паркови и нивната дендрофлора. Скопје.
- Шилиќ, Ч. (1990): Украсно дрвеќе и грмље. Сарајево-Београд.

THE MOST PRESENT BLOSSOM-DECORATIVE SHRUBS IN THE PARKS OF SKOPJE

Jasminka RIZOVSKA ATANASOVSKA

University St. Cyril and Methodius, Faculty of Forestry, Skopje

Summary

Not many species like the blossom-decorative can be considered as the most decorative ones. They can be found more frequently in the most green areas and parks in Skopje. Their presence in the parks fills the impression of the landscape so by all meaning they can be regarded as the most interesting species. There are some that have their blossom early in spring, while the snow still covers the ground (*Chimonanthus sp.*), or the ones with the blossom covering their naked branches while they don't have any leafs on them (*Forsythia sp.*, *Kerria sp.*). But maybe the most impressive are the Roses considered from the ancient times the most beautiful and wanted species of all.